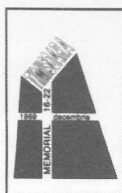

Respect pentru oameni și cărți

Scopul acestui volum este de a evidenția modul cum mișcările revoluționare declanșate în Timișoara în decembrie 1989, răspândite apoi în alte câteva centre urbane ale României, au fost reflectate în presa locală, națională și internațională. Cercetarea se dovedește și mai ambițioasă, urmărind relația extrem de complicată (și înainte, și după căderea lui Ceaușescu) dintre mass-media și organismele puterii (politice și administrative) în comunism și postcomunism. Primele capitole analizează principalele caracteristici ale mass-media românești înainte de 1989 ca o componentă a puterii comuniste, punând în lumină rolurile și carajul unor personalități ale României de atunci. Este evidențiat și rolul jurnalelor de publicații, posturilor de radio și televiziune din Timișoara, dar mai ales al celor din țările limitrofe. Importanța informațiilor difuzate de stații din străinătate, de la carabourbanii

Lucian-Vasile Szabo

Apoi, câteva capifole sursă dedicate presei în aceste zile de fce ale Revoluției din 1989 de la Timișoara, insistându-se pe încercările de democratizare a acesteia și pe eforturile noii puteri de la București de a înșoșe instituțiile mass-media în plasa puterii și de a controla fluxul de informații. Investigația urmează monografie principalele publicații din Timișoara la sfârșitul anului 1989 și începutul anului 1990, într-o perioadă de schimbări profunde în mass-media și în societatea românească. Abordarea monografică a fost necesară, intersectată în contextul general, care este unul cronologic, pentru o mai bună circumstanțiere a problemelor vizate. Vechile colecții de presă au fost scoase din arhive, criafuite și cercetate cu atenție la Memorialul Revoluției din Decembrie 1989 Timișoara. Le mulțumesc lui Traian Orban și Gino Rado, diriguitorii acestei instituții, pentru ajutorul acordat în realizarea acestui proiect având ca temă Mass-media și Revoluția din 1989.

**Timișoara
2017**

Punere în gardă	5
Surse media ale Revoluției de la Timișoara	6
Acțiuni de protest în 1989	20
Ignorarea cererilor pentru reforme	33
Cadrul general al presei românești în 1989-1990	46
De la mișcare populară la revoluție.....	53
De la <i>Drapelul roșu</i> la <i>Renașterea bănățeană</i>	59
Politică și revoluție la <i>Orizont</i>	104
Un ziar nou: <i>Timișoara</i>	130
Săptămânalul <i>Gazeta de Vest</i>	147
<i>Amicul public</i> și <i>Ecou 17</i>	155
Bibliografie	165

Respect pentru oameni și cărți

Scopul acestui volum este de a evidenția modul cum mișcările revoluționare declanșate la Timișoara în decembrie 1989, răspândite apoi în alte câteva centre urbane ale României, au fost reflectate în presa locală, națională și internațională. Cercetarea se dovedește și mai ambițioasă, urmărind relația extrem de complicată (și înainte, și după căderea lui Ceaușescu) dintre mass-media și organismele puterii (politice și administrative) în comunism și postcomunism. Primele capitole analizează principalele caracteristici ale mass-media românești înainte de 1989 ca o componentă a puterii comuniste, punând în lumină acțiunile și curajul unor personalități ale României de atunci. Este evidențiat și rolul deosebit jucat de publicații, posturi de radio și televiziune din lumea întregă, dar mai ales al celor din țările limitrofe. Importante au fost programele în limba română difuzate de stații din străinătate, de la care cetățenii statului totalitar se puteau informa.

Apoi, câteva capitole sunt dedicate presei în acele zile de foc ale Revoluției din 1989 de la Timișoara, insistându-se pe încercările de democratizare a acesteia și pe eforturile noii puteri de la București de a menține instituțiile mass-media în plasa puterii și de a controla fluxul de informații. Investigația urmează monografic principalele publicații din Timișoara la sfârșitul anului 1989 și începutul anului 1990, într-o perioadă de schimbări profunde în mass-media și în societatea românească. Abordarea monografică a fost necesară, intersectând astfel contextul general, care este unul cronologic, pentru o mai bună circumstanțiere a problemelor vizate. Vechile colecții de presă au fost scoase din arhivele prăfuite și cercetate cu atenție la Memorialul Revoluției din Decembrie 1989 Timișoara. Le mulțumesc lui Traian Orban și Gino Rado, diriguitorii acestei instituții, pentru ajutorul acordat în realizarea acestui proiect având ca temă Mass-media și Revoluția din 1989.

¹ Richard Andrew Hall, „Theories of Collective Action and Revolution: Evidence from the 1989-1990 Chinese Media Revolution”, *Journal of Communist Studies and International Politics*, 10(1), 2006, 1-22.

² Keith Jenkins, „On disobedient histories”, *Rethinking History*, 7(3), 2003, 367-101.

Cadrul general

Cercetarea de față își propune să analizeze modul cum canalele media, mai ales cele din afara țării, au contribuit la schimbarea de regim din România în decembrie 1989. Sunt analizate activitățile de informare și opiniile exprimate în mass-media de limba română din străinătate și cele apărute în publicații ori la posturi de radio sau televiziune din lume, cu focalizare pe cele care emiteau în apropierea României, unele dintre acestea putând fi recepționate și de locuitorii acestei țări. De asemenea, sunt analizate câteva dintre mișcările de protest care au avut loc, în paralel cu pozițiile exprimate de dizidenți români, unii chiar din țară, împotriva regimului dictatorial al lui Nicolae Ceaușescu, cu pledoarii în favoarea drepturilor și libertăților fundamentale. În ciuda terorii instaurate, a foametei și a unor lipsuri generalizate, în pofida măsurilor represive extrem de dure puse în practică de regim, în România comunistă au existat în permanență persoane care s-au ridicat împotriva abuzurilor. Mesajele transmise au fost preluate și amplificate de către mass-media din afara țării, proces dificil, marcat uneori de erori și confuzii. În acest mod, canalele media, din afara țării, receptate de români în condiții de clandestinitate, au avut un rol important în schimbarea cursului istoriei în decembrie 1989.

Investigația privind rolul surselor în Revoluția română din 1989 pornește de la activitatea desfășurată de mass-media din străinătate înainte de căderea lui Nicolae Ceaușescu. Este o perioadă marcată pe plan intern de o presă strict subordonată și controlată de sistemul comunist, prin instituțiile statului și prin oamenii de partid. Prin același mecanism era controlat și fluxul de informații peste granițele țării. Pentru jurnaliștii din străinătate era foarte dificil să afle date exacte despre ceea ce se întâmpla în România. Era necesară depășirea multor obstacole, printre care se numărau: 1) Accesul fizic restricționat către România; 2) Îngrădirea deplasărilor interne; 3) Dificultatea de a găsi surse de informații credibile; 4) Teama cetățenilor români de a oferi amănunte, teamă generată de represaliile la care puteau fi supuși; 5) Confiscarea de către autoritățile române a notițelor sau înregistrărilor realizate ori distrugerea echipamentelor necesare (aparate foto, camere video, reportofoane etc.); 6) Restricționarea accesului la sistemele de comunicare, ascultarea și întreruperea legăturilor telefonice, precum și interceptarea corespondenței¹.

¹ Lucian-Vasile Szabo, „Surse media ale Revoluției române din 1989”, *Memorial* '89, 1 (18) 2016.

Revoluția română din 1989, pornită la Timișoara în 16 decembrie, este un fenomen complex, implicațiile sale sustrăgându-se unei evaluări de suprafață. Inclusiv termenul „revoluție” este discutat și controversat, existând numeroase poziții care îi nuanțează înțelesul. După cum remarcă, printre alții, Richard Andrew Hall, inițial, în primele mișcări de stradă de la Timișoara, nu era vizată o schimbare radicală de regim, ci reformarea celui existent². Ideea dominantă pare a fi cea de revoluție, caracterizată prin faptul că regimul comunist a fost înlăturat. Operațiunea a fost dificilă și s-a realizat într-un interval de timp îndelungat, cu consecințe deosebite pentru viața cetățenilor români. După dispariția lui Ceaușescu, puterea a fost preluată de nomenclatura comunistă din rândul al doilea și al treilea, interesată doar de cosmetizări ale aparatului de stat. Puterea a rămas centralizată, astfel că societatea a putut fi dirijată, deschiderile democratice, inclusiv scrutinele electorale, fiind lipsite de profunzime.

Subiectele mediatice despre ceea ce se întâmpla în România și cu cetățenii acestei țări înainte de 1989 se încadrează în două categorii, în funcție de publicul-țintă desemnat: 1) Informații și opinii destinate celor din țară, fiind suplinită lipsa de informare din surse mediatice oficiale autohtone și contracarând propaganda nocivă realizată de acestea; 2) Informații și opinii despre ceea ce se întâmpla în România, pentru a informa opinia publică internațională și liderii politici din statele democratice. Se miza, desigur, pe capacitatea acestora de a interveni pe lângă liderii comuniști locali pentru o influențare sau schimbare de atitudine. Rezultatul a însemnat și un sprijin moral pentru cetățenii români, aceștia având certitudinea că nu sunt abandonați definitiv. În ceea ce privește știrile despre revoluție, distingem, de asemenea, alte două grupe de surse mediatice: 1) Posturile de radio cu emisiuni în limba română, recepționate și în țară; 2) Posturi de radio și de televiziune din țările limitrofe, canale recepționate fragmentar, doar de populația română plasată în apropierea frontierelor țărilor respective. În Revoluție, canalele mediatice din cele două categorii vor practica un sistem de informare reciprocă, ceea ce va duce la oferirea mai multor informații pentru cetățenii din țară, dar și la numeroase confuzii și alterări ale datelor. Acest aspect face dificilă uneori identificarea faptelor și a pozițiilor, în consecință abordarea epistemologică necesară în acest caz se cere dublată de o acțiune reflexivă, necesară pentru a înțelege faptele, dar și contextele³.

² Richard Andrew Hall, „Theories of Collective Action and Revolution: Evidence from the Romanian Transition of December 1989”, *Europe-Asia Studies*, 52:6, 2000, 1069-1093.

³ Keith Jenkins, „On disobedient histories”, *Rethinking History*, 7:3, 2003, 367-385.

Strategii de informare transfrontaliere

Depășirea granițelor fizice de către mass-media este un fenomen important, realizat în ultimele decenii ale secolului al XX-lea prin evoluția tehnică a mijloacelor de comunicare. Telecomunicațiile reprezintă aici punctul forte, eficiența fiind dovedită prin rețelele terestre și prin transmisiile prin satelit. Relee existau (și există încă) în diverse locuri din România, fiind folosite pentru retransmiterea semnalelor radio și/sau tv la distanță, iar în casele oamenilor ori în instituții unde electromagnetice erau captate cu antene. Astfel de relee existau și în țările vecine, unele deosebit de puternice, astfel că programele televiziunilor și radiourilor din aceste țări puteau fi recepționate și de români, deosebit de pricepuți în acea perioadă în a construi antene de mari dimensiuni. De asemenea, în unele țări vecine începuseră să fie introduse comunicațiile prin satelit, românii instalând și ei, cu rapiditate, antene care să le permită accesul la programele radio-tv ale vecinilor!

Această combinație de mijloace tehnice a însemnat recepționarea posturilor de radio și de televiziune din țările vecine României, țări în care se consemnau deja evoluții, uneori foarte accentuate, în direcția recunoașterii drepturilor omului și în favoarea democrației. A fost astfel suplinită ofensiva mediatică existentă în România de ani buni, prin intermediul posturilor de radio finanțate de Occident, care emiteau și în limba română, dar pe unde ultrascurte și în condiții de bruij intens. Alvin Toffler a surprins acest mecanism, vorbind despre faptul că românii urmăreau programele televiziunii din Bulgaria, bulgarii urmărind, la rândul lor, televiziunea rusă!⁴

În ciuda acestor dificultăți greu de trecut, opoziții regimului comunist au reușit să se exprime. Cea mai uzitată metodă a fost aceea de a transmite în afară informații materializate în scrisori, fotografii și manuscrise (ale unor lucrări literare ori documente cu conținut critic). Se recurgea la camuflarea lor în bagajele călătorilor, aceștia fiind cetățeni români, dar mai ales străini. Unele documente erau înaintate reprezentanțelor diplomatice din România. Înmânarea se făcea adesea în condiții de clandestinitate, diplomații străini fiind căutați de către persoanele interesate. O practică obișnuită a devenit vizitarea dizidenților notorii consemnați la domiciliu de către persoane de la misiunile diplomatice străine. Așa s-a întâmplat cu Doina Cornea, Mircea Dinescu, Ana Blandiana sau László Tőkés. Astfel au putut fi preluate de la ei materiale conținând informații și opinii critice, diplomații desfășurând activitatea de culegere de informații cu dublu scop:

⁴ Alvin Toffler, *Power Shift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Book Bantam, 1990, p. 390; idem, *Power Shift: Puterea în mișcare*, Ed. Antet, București, 1995, pp. 353-354.

1) Informarea guvernelor proprii despre situația dizidenților în cauză, ceea ce se încadrează în categoria intelligence, specifică serviciilor speciale; 2) Transmiterea de date către presa internațională. În cea de a doua situație, agenții diplomatici se vor comporta ca niște reporteri, acțiunile lor având o contribuție esențială la popularizarea acțiunilor inițiate de opozanți, dar și a măsurilor represive luate de regim. Erau elemente aflate într-un echilibru precar, însă creșterea notorietății dizidenților și a acțiunilor lor antitotalitare au avut rolul de a contribui la subminarea regimului, dar și la protejarea persoanelor în cauză. Desigur, opozanții regimului erau conștienți de faptele lor, de pericolele la care se expuneau, însă nu întotdeauna realizau faptul că făceau efectiv istoria. Această atingere a concretului (touching the void), după cum se exprima Emily Robinson, această coborâre în arenă, era un act de curaj, care merită apreciat⁵. Puterea comunistă de la București nu putea ignora atenționările discrete sau fățișe făcute de cancelariile occidentale și nici nu putea lua măsuri represive radicale, de lichidare a opozanților, atâta timp cât numele lor erau cunoscute de opinia publică internațională, apărând des în programele de radio și televiziune, precum și în presa tipărită.

Un exemplu semnificativ este cel din 8 decembrie 1989, cuprins într-o comunicare făcută către Ministerul român al Afacerilor Externe de Ambasada României la Belgrad. Dumitru Popa, șeful misiunii diplomatice, va raporta că s-a întâlnit cu Ibrahim Gikici, responsabil din Ministerul iugoslav de Externe. Belgradului i se vor reproșa afirmații dintr-un material televizat. Gikici va răspunde protocolar, argumentând astfel: „Pot să vă asigur că afirmațiile făcute de reporterul de televiziune sunt rezultatul interpretării sale personale date unor discuții făcute în cadrul amintitei ședințe de către participanți – în general oameni de știință, cadre universitare, oameni fără sarcini și responsabilități politice”. Mai mult, va susține că în Iugoslavia presa era „total scăpată de sub control”⁶. Sunt argumente șubrede și de față, fapt pe care ambasadorul român nu se poate să nu-l fi sesizat.

⁵ Emily Robinson, „Touching the void: Affective history and the impossible”, *Rethinking History*, 14:4, 2010, 503-520.

⁶ Dumitru Preda și Mihai Retegan, 1989: *Principiul dominoului*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 416.

Jocurile cenzurii

Istoria cenzurii, a mass-media și a cenzurii în România consemnează un paradox cutremurător: secolul al XX-lea a cunoscut timp de peste șapte decenii manifestarea unor forme variate de limitare a fluxului informațional și de opinii. Cenzura a fost declarată oficial în 27 august 1916, atunci când se renunța la neutralitate și se intra în Primul Război Mondial. Încetarea luptelor nu a dus la libertatea presei, starea de necesitate fiind prelungită de mai multe ori. Așa se explică și Procesul jurnaliștilor din 1919, când o curte marțială a judecat lotul de ziariști din care făceau parte Ioan Slavici și Tudor Arghezi, doi dintre cei mai mari scriitori români. Nu surprinde nici faptul că procurorul regal de atunci a cerut pentru Slavici pedeapsa cu moartea. După apariția Constituției din 1923, socotită una modernă și „liberală”, viața social-economică a României Mari fiind stabilizată, vreme de un deceniu restricțiile privind activitatea presei s-au diminuat, fără să dispară însă. Legea fundamentală din acea perioadă prevedea, cu titlu excepțional, aceste îngărdiri. După 1933, ele vor fi tot mai dese, pentru ca odată cu instaurarea dictaturii regale, în 1938, cenzura să devină regulă. De atunci, a funcționat până la căderea lui Ceaușescu, în 22 decembrie 1989.

În perioada comunistă, cenzura se realiza prin intermediul unei instituții care a purtat mai multe titulaturi, însă cea care a rămas în amintire este Comitetul pentru presă și tipărituri. A funcționat până în 1971, când a fost emis, în 11 octombrie, decretul de organizare a Consiliului Culturii și Educației Socialiste (CCES)⁷. Acesta cumula funcțiile clasice ale unui minister al culturii, alături de un minister al propagandei, acesta din urmă de inspirație totalitară. CCES prelua și atribuțiile în materie editorială și publicistică ale vechii instituții. Prin acest act normativ, cenzura era desființată oficial, deoarece existau presiuni extraordinare din partea statelor democratice ale lumii în acest sens. De fapt, controlul era păstrat, prin procedurile de lucru, și va deveni mai sever în anii de dinainte de căderea regimului naționalist-comunist al lui Ceaușescu.

Cenzura presei și a tipăriturilor de orice fel era practică în comunism în formele clasice. Există o cenzură prealabilă (preventivă) și una posterioară, după imprimarea ziarelor, revistelor și cărților. În primul caz, toate materialele propuse spre publicare erau aduse în fața unui cenzor, care decidea ce poate să apară. Uneori erau înlăturate articole cu totul, iar în alte cazuri doar pasaje. Situația era asemănătoare în radio și televiziune,

⁷ Dan Scutaru, *Nașterea „puterii a patra”*, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2011, p. 32.

materialele audio și video fiind supuse unui control înainte de difuzare. Ulterior, cenzura se va realiza mai ales prin autocenzură, căci editorii vor lua măsuri pentru încadrarea în „linia” oficială, iar cei mai mulți autori se vor limita la a scrie despre subiectele permise, adoptând tonul și limbajul propagandei oficiale. Cenzura posterioară putea însemna retragerea de la difuzare a unor publicații sau cărți și trimiterea la topit, atunci când ochiul cenzurii sau al editorului (corectorului) nu fusese suficient de vigilent. Erau decizii care se lăsau cu sancțiuni pentru cei considerați vinovați. Au fost și cazuri când cenzorii au decis efectiv desființarea unor publicații. Sistemul de cenzură era departe de a fi infailibil, funcționând pe criterii subiective. Unii cenzori erau mai permisivi, iar alții vedeau probleme și acolo unde ele nu existau. În ceea ce îi privește pe autori, ei se aflau permanent sub lupă, existând pericolul de a fi sancționați chiar și pentru devieri presupuse, nu reale! Conformismul a devenit regulă, jurnaliștii, ca lideri de opinie, devenind propagandiști și instrumente ale statului totalitar⁸.

O țară înconjurată mediatic

După cel de al Doilea Război Mondial și până în decembrie 1989, perioadă dominată în România de regimul comunist totalitar, informațiile despre atitudinea represivă și antidemocratică a sistemului au fost difuzate în special de posturi de radio, adică Radio Europa liberă (RFE), Vocea Americii, BBC (secția română), Deutsche Welle (de asemenea, în special programele realizate în limba română) sau Radio France International. Aceste canale puteau fi receptate de cetățenii din România, deși în condiții dificile, deoarece transmisiunile erau bruiate, iar ascultarea acestor programe era pedepsită de legea penală. Dintr-o analiză făcută de Marian Petcu, reputat istoric al presei, rezultă că în ultimii ani ai regimului Ceaușescu s-a înregistrat o creștere continuă a numărului de cetățeni români urmăriți de Securitate pentru „legături neautorizate cu posturi de radio străine, audierea și colportarea știrilor transmise de acestea”. Datele extrase din Arhiva Securității indică 1094 de persoane urmărite în 1980, 4159 în 1985 și 4960 în 1989 (Petcu 2005). În ciuda măsurilor represive, a crescut constant și numărul de persoane din România care ascultau posturile de radio care emiteau în română din afara țării, ceea ce demonstrează că acestea deveniseră surse de informații importante⁹.

⁸ Idem, p. 29.

⁹ Manuela Marin, „Ascultând Radio *Europa Liberă* în România lui Nicolae Ceaușescu”, în Jinga, Luciana M. și Bosomitu Ștefan, *Între transformare și adaptare. Aspecte ale cotidianului în regimul comunist din România*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Editura Polirom, Iași, 2013, 209-230.

În ultimul an, unele referiri despre situația grea din România au apărut mai des și la posturi de radio sau de televiziune generaliste importante din lume. Cu privire strict la acțiunile unor opozanți în legătură cu Revoluția de la Timișoara se remarcă interesul manifestat de canalele audio/video din Ungaria și Iugoslavia. Dacă atitudinea presei din țările vecine cu România la vest nu surprinde, faptul că Ceaușescu și regimul său erau complet izolați și încercuiți mediatic este dovedit de atitudinea ostilă manifestată de mass-media de la Moscova, dar mai ales din Republica Moldova, aceasta aflată încă în componența URSS, dar angajată ferm pe calea desprinderii de colosul sovietic. A existat o strategie a sovieticilor de a influența mediatic schimbările din lagărul comunist: „În acest scop au utilizat atât propriile lor mijloace, ca mass-media sau instituțiile culturale, cât și corespondentele lor locale – cel puțin acolo unde acestea nu erau blocate de autorități (așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în România)”¹⁰.

În ultima lună de existență a regimului comunist de la București, lovitură informațională a venit de la Sofia, din Bulgaria. Românii din sudul țării, care întotdeauna au urmărit programele televiziunii bulgare, au putut vedea demonstrațiile de aici în favoarea democratizării, precum și schimbarea, fără vărsare de sânge, a gărzii de la conducerea țării și de la vârful partidului comunist¹¹. Se făceau pași importanți spre democratizare și câștigarea unor libertăți, printre care se număra și libertatea presei, ca un corolar al celei de exprimare. Există un paradox al receptării știrilor de la posturile de radio și de televiziune străine, atunci când cele din țară păstrau o tăcere desăvârșită cu privire la timidele acțiuni de împotrivire față de regimul comunist din țară. Acest paradox se relevă surprinzător când vorbim de valul de schimbări care a măturat regimurile comuniste din țările central și est-europene: „Oficial, populația nu știe nimic despre căderea Zidului Berlinului. Niciun rând despre evenimentele de la Berlin în presa de partid. Populația nu este oficial informată, dar în mediile cultivate, intelectualii, universitarii, unele familii ale multor studenți din București, Timișoara sau Iași ascultă Radio Europa liberă pe ascuns. Unii pot prinde BBC-ul. Căderea Zidului Berlinului, care oficial nu avusese loc, nu mai este un secret pentru mulți români”¹².

¹⁰ Adam Burakowski, Aleksander Gubrinowicz și Pawel Ukielski, 1989: *Toamna națiunilor*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 41.

¹¹ Zoe Petre, „România, sfârșitul lui 1989”, în Catherine Durandin și Zoe Petre, *România post 1989*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 64.

¹² Catherine Durandin, „O eliberare dificilă”, în Catherine Durandin și Zoe Petre, *op. cit.*, p. 41.

Pe lângă celelalte cauze majore ce au dus la declanșarea Revoluției de la Timișoara, asaltul mediatic din jurul României a avut un rol important. Lipsa prilejul pentru a o declanșa, deoarece organizarea detaliată a unei mișcări de protest semnificative era greu de realizat în condițiile supravegherii polițienești de la acea dată. O dovedește acțiunea organizată de câțiva protestatari ieșeni, în 14 decembrie 1989. A eșuat pentru că Securitatea a aflat de ea și pentru că nu a fost timp suficient pentru canalizarea mulțimii suspicioase și temătoare. Gestul rămâne însă esențial, dovedind curaj în asumarea riscurilor și credință în valori abstracte, cum sunt libertatea și democrația. Analizând aceste împrejurări, câțiva autori vor stabili că Timișoara asigura condiții mediatice optime pentru un parcurs protestatar: „Plasarea zonei geografice respective la confluența unor canale de propagandă activă și în aria de recepție optimă a posturilor radio și TV din țările vecine, ale căror emisiuni erau axate pe «problema românească»”¹³.

De altfel, începând cu 18 decembrie 1989, jurnaliștii străini au început să se strângă la punctele de trecere a frontierei, mai ales la cele dintre România cu Iugoslavia și Ungaria, unde au așteptat pentru a putea trece în țară, cu scopul de a face relatări. Li s-a permis accesul abia în 22 decembrie, după fuga lui Ceaușescu din București. Constantin Pârvulescu (2013) va arăta cum lunga așteptare anxioasă de la frontieră, până când li s-a permis să intre în România, a contribuit într-o anumită măsură la exagerările mediatice consemnate ulterior în mass-media internațională¹⁴.

Un prilej care nu a fost ratat

La Timișoara însă, pastorul László Tókéș avea notorietate. Numele lui era difuzat de peste un an în programele unor canale media din străinătate, din Ungaria cu preponderență. Mai era și preot, ambele caracteristici contribuind la proiectarea sa imagologică. Nu mai putea fi făcut să dispară, închis sau ucis, cum s-a întâmplat cu alți protestatari. S-a încercat izolarea sa, scoaterea din Timișoara, prin deportarea în satul Mineu din județul Sălaj. S-a urmat calea aparent legală, cea a unui proces de evacuare din casa parohială, decizie inabilă a autorităților, deoarece tergiversările, cu termene de judecată amânate și cu recurs, au permis constituirea în jurul pastorului a unui nucleu de credincioși deciși să-l susțină, mimând și ei calea legală. S-a ajuns la o luptă de uzură, cu șicane pentru preot și enoriași, dar care a

¹³ Ion Pitulescu (coord.), *Șase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989*, vol. I, București, 1995, p. 68.

¹⁴ Constantin Pârvulescu, „Embodied histories. Harun Farocki and Andrei Ujică's Videograms of a Revolution and Ovidiu Bose Paștina's *Timișoara—December 1989* and the uses of the independent camera”, *Rethinking History*, 17:3, 2013, 354-382.

permis și o amplificare mediatică a cazului. Este un aspect sesizat de Dennis Deletant: „Abilitatea și disponibilitatea presei și autorităților ungare de a face publică situația grea a lui Tőkés îl privilegiau față de dizidenții de origine română, care nu aveau posibilitatea de a se face cunoscuți”¹⁵.

Un moment important a fost cel din 24 iulie 1989, când Televiziunea Maghiară a difuzat un interviu cu László Tőkés în cadrul emisiunii Panorama, o emisiune bine făcută din punct de vedere jurnalistic¹⁶. Desigur, interviul fusese înregistrat la Timișoara, ceea ce demonstrează profesionalismul și curajul jurnaliștilor. În acest interviu, pastorul a adoptat o strategie de comunicare interesantă, menită să-l protejeze într-o anumită măsură. El nu s-a declarat împotriva regimului comunist și a lui Ceaușescu, ci a subliniat că sistematizarea satelor, operațiune în derulare la acea dată, cu un larg ecou mediatic în Occident, afectează cultura și tradițiile maghiarilor din România. Se realiza astfel o conectare la o temă de larg interes, însă, prin cantonarea în regim etnic, se dezvoltă discuția despre drepturile minorităților din România, făcând din această problemă una sensibilă. Cercetătorii evenimentelor vor surprinde atât curajul pastorului, cât și diversitatea problemelor abordate: „Launched a blistering attack on all those who were persecuting his church, the Hungarian minority in Romania and a horrible realities of life under Ceaușescu”¹⁷. Desigur, Securității și aparatului de propagandă comunist le-a fost ușor să încerce să devieze afirmațiile către problema sensibilă a Transilvaniei (accentuând propagandistic pozițiile iredentiste, care au existat!). În același timp, a existat o anumită ușurare, în sensul că puteau să izoleze mișcarea la palierul etnic maghiar, atâta timp cât nu exista, nici măcar declarativ, o asociere a cetățenilor de etnie română la poziția dezvoltată de László Tőkés. În 15 și 16 decembrie 1989, până la generalizarea protestelor, László Tőkés fusese susținut în mare parte de credincioșii reformați¹⁸, ceea ce indică faptul că în rândul bisericii exista o formă latentă de opoziție față de politica oficială comunistă. Sigur, existau și acțiuni de coabitare cu regimul, chiar de susținere a lui, așa cum remarcă Stan și Turcescu¹⁹. Ulterior, chiar în timpul mișcărilor revoluționare din

¹⁵ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 2010, pp. 245-246.

¹⁶ Mark Elliott, „László Tőkés, Timisoara and the Romanian Revolution”, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: 10:5, 1990, 22-28.

¹⁷ George Galloway and Bob Wylie, *Downfall: The Ceaușescu and the Romanian Revolution*, London: Futura, 1991, p. 103.

¹⁸ Peter Siani-Davies, *The Romanian Revolution of December 1989*, Ithaca: Cornell University Press, 2005, p. 58.

¹⁹ Lavinia Stan and Lucian Turcescu, *Church, State and Democracy in Expanding Europe*. Oxford University Press, 2011, p. 137.